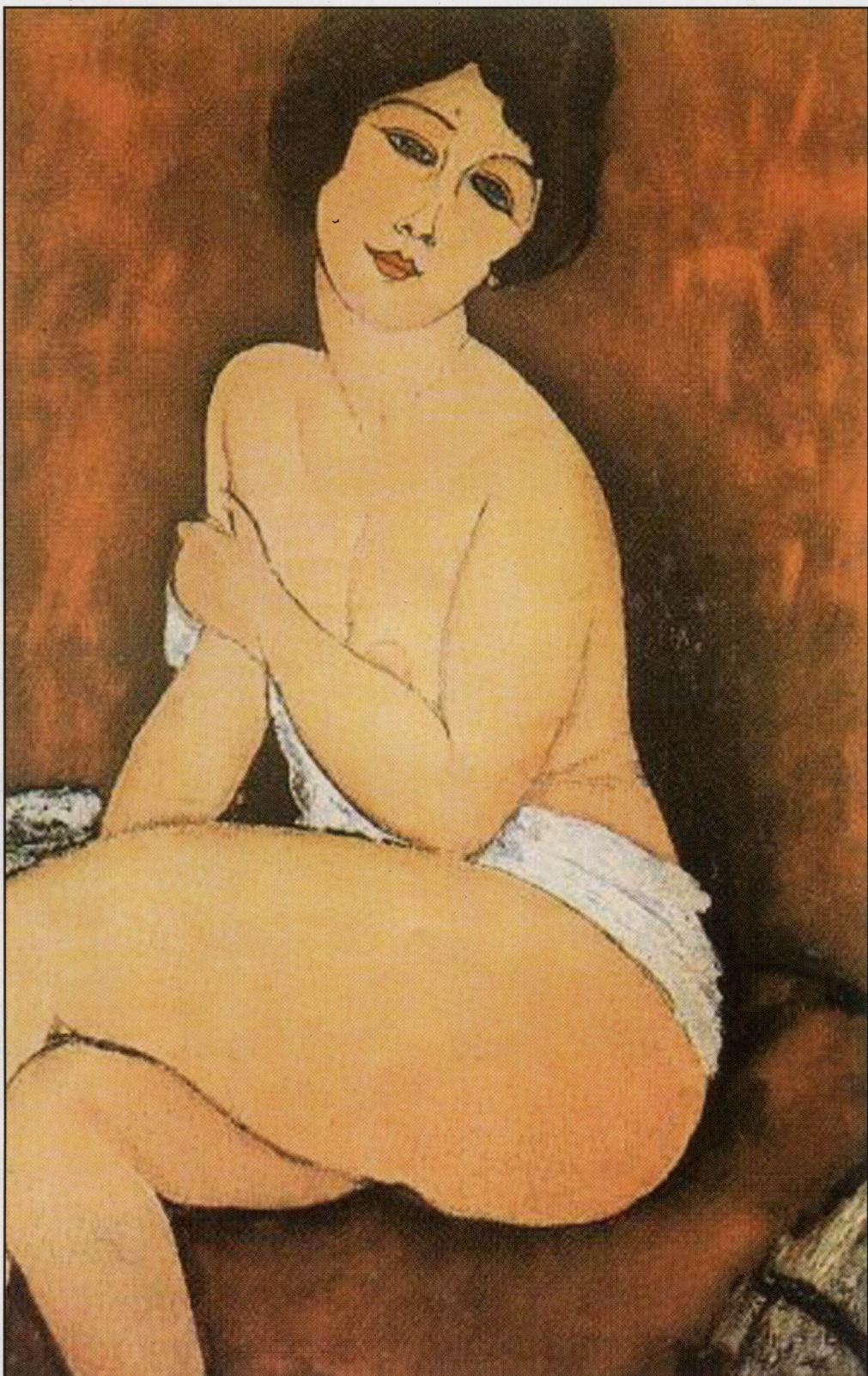

Ο ΠΟΛΙΤΗΣ

Μηνιαία Έπιθεώρηση • Μάρτιος 2007 • τεύχος 153 • € 5

ΣΥΝΔΡΟΜΕΣ

Έλλαδα

Έτήσια (12 τεύχη): 40 €
Έξαμηνιά (6 τεύχη): 20 €
Φοιτητική (12 τεύχη): 30 €
Όργανωσιμό, τράπεζες κλπ.: 60 €

Εύρωπη, Κύπρος

Έτήσια (12 τεύχη): 60 €

Άλλες χώρες

Έτήσια (12 τεύχη): 70 €

Τραπεζικός Λογαριασμός:

Άγγελος Έλεφάντης
Έθνική Τράπεζα της Ελλάδος
ύποκ. 132 άριθ. λογαριασμοῦ
401740-48 (παρακαλοῦμε νά
ἀναγράφεται τό δόνομα του
καταθέτη)
η
μέ ταχυδρομική έπιταγή
στή διεύθυνση του περιοδικοῦ

Γιά τούς συνδρομητές

του έξωτερικοῦ:

IBAN: GR06 0110 1320 0000 1324
0174 048
SWIFT CODE (BIC): ETHNGRAA

ΕΚΔΟΤΗΣ - ΙΔΙΟΚΤΗΤΗΣ

Άγγελος Έλεφάντης
Ζωναρά 10, Αθήνα 11472
τηλ. 210-6470079 &
fax: 210-6470696
e-mail: poliths@otenet.gr

Κωδικός: 1572

Έκτύπωση: Δεκάλογος Ε.Π.Ε.
Αγαθίου 3,
Αθήνα

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Άγγελος Έλεφάντης, Κοινωνισμός - σοσιαλισμός στίς Γενικές Έξετάσεις 2007	5
Γιάννης Παπαθεοδώρου, Τό δικαίωμα στήν ένημέρωση	7

Νικόλας Σεβαστάκης, Ό οηχός κοιμοπολιτισμός καὶ τά συντρίμμια τῆς πολιτικῆς	9
Άνδρεας Πανταζόπουλος, Γαλλία: ἡ παράδοξη ἐπιστροφή τῆς πολιτικῆς	14
Γιάννης Μπαλαμπανίδης, Ἡ κοινωνία τῶν πολιτῶν καὶ οἱ φίλοι τῆς	18
Νίκος Θεοτοκᾶς καὶ Νίκος Κοταρίδης, Οἱ θεσμοί ὄθωμανικῆς κυριαρχίας καὶ ἡ Έλληνική Ἐπανάσταση	29
Βασίλης Νταλλής, Δοκίμιο πάνω στήν «Ποιητική τοῦ Χώρου» τοῦ Γκαστόν Μπασελάρο	34
Διονύσης Καψάλης, Διονύσιος Σολωμός	37
Κώστας Κουτσουρέλης, Λογοτεχνία καὶ χυδαῖος βιογραφισμός. Ἀπάντηση στὸν Νάσο Βαγενᾶ	42

Βασίλης Ζουναλής, Richard Wolin: Ἡ γοητεία τοῦ ἀνορθολογισμοῦ	49
Χριστίνα Αγριαντώνη, Γιάννης Α. Λέφας: Οἱ Ἑλληνες μηχανικοί.	
Θεσμοί καὶ ίδεες, 1900-1940	53
Άγγελος Έλεφάντης, Γιάννης Α. Λέφας: Χιλιάδες τέσσερις σταυροί στόν μαρτυρικό Μωριᾶ	55
Γιάννης Παπαθεοδώρου, Δημήτρης Ραυτόπουλος: Ἀναθεώρηση Τέχνης. Ἡ «Ἐπιθεώρηση Τέχνης» καὶ οἱ ἀνθρωποί της	56
Πέτρος Σταγκανέλλης, Max Horkheimer: Οἱ Ἐδραιοὶ καὶ ἡ Εὐρώπη	58
Τασούλα Πετρακογιώργη - Αδαμίδου, Ἐπιστολή. Γιά το διδλίο τῆς Ρέας Γαλανάκη «Ἄμιλητα βαθιά νερά»	60
Από τίς τελευταῖς ἐκδόσεις	62

ΕΝ ΠΑΡΟΔΩ

Γιάννης Παπαθεοδώρου, Καμιά προσευχή γιά τούς πεθαμένους	52
---	----

Έξωφυλλο: Α. Μοντιλιάνι, «Ἡ ώραία Ρωμαία».

MAX HORKHEIMER

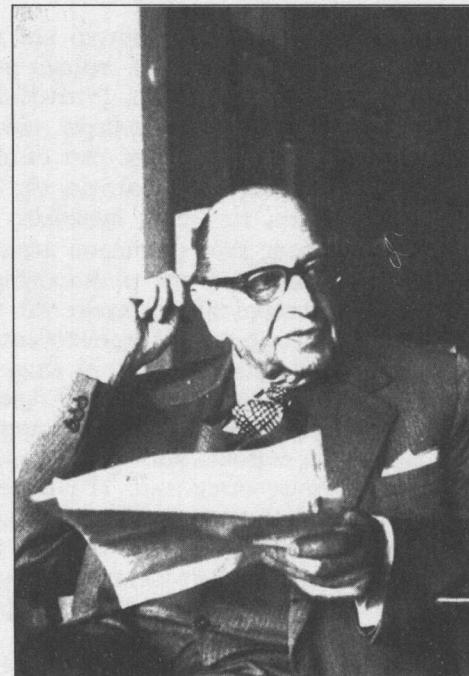
Οι Έβραιοι και ή Εύρωπη

Εἰσ.-μτφρ. Φώτης Τερζάκης, ἐπίμετρο:

Στέφανος Ροζάνης-Χριστόφορος

΄Αργυρόπουλος, ἐκδ. "Έρασμος,

΄Αθήνα 2006

Tό δοκίμιο «οι Έβραιοι και ή Εύρωπη» («Die Juden und Europa») γράφτηκε τόν Σεπτέμβριο τοῦ 1939 και δημοσιεύθηκε τήν ίδια χρονιά στό περιοδικό τοῦ 'Ινστιτούτου Κοινωνικῆς Έρευνας, τό *Zeitschrift für Sozialforschung* πού ό εξόριστος τότε στή Νέα Ύόρκη κύκλος τῆς Φραγκφούρτης συνέχισε νά ἐκδίδει στά γερμανικά. Αντικείμενο τοῦ δοκίμου είναι περισσότερο ή ἀνάλυση τοῦ ναζιστικοῦ κράτους στή Γερμανία και τῆς ναζιστικῆς ἰδεολογίας παρά τό φαινόμενο τοῦ ἀντισημιτισμοῦ. Κι αὐτό διότι ὅπως γράφει ο Χόρκχαμερ: «ὅποιος θέλει νά ἔχηγήσει τόν ἀντισημιτισμό είναι ύποχρεωμένος νά ἀναφερθεῖ στόν ἐθνικοσσιαλισμό» [...] «ἀλλά ὅποιος δέν θέλει νά μιλήσει γιά τόν καπιταλισμό δέν πρέπει ἐπίσης νά μιλάει και γιά τόν φασισμό».

Στίς μέρες μας, ὅπου ο ναζισμός και ο σταλινισμός παρουσιάζονται ἀπό τούς πεφωτισμένους καθοδηγητές τῆς κυρίαρχης σκέψης ως οι κατεξοχήν φρεγεῖς τοῦ ἀνορθολογισμοῦ και τῆς βαρβαρότητας ἐνῶ ό φιλελευθερισμός ως τό ἀπαύγασμα τοῦ πολιτισμοῦ και τῆς προόδου, είναι αὐτή ἀκριβῶς η ἀνάλυση τοῦ Χόρκχαμερ πού ξενίζει, πού θά μπορούσε νά θεωρηθεῖ ως «ξεπερασμένη». Κι αὐτό διότι στό ἐπίκεντρό της βρίσκεται η ίδια τῆς διαδοχῆς τοῦ φιλελευθερισμοῦ ἀπό τόν φασισμό μέσα στό πλαίσιο τοῦ καπιταλισμοῦ: τό γνώρισμα τοῦ φασισμοῦ, σύμφωνα μέ τόν στοχαστή δέν ἥταν ἔνα ἔλλειμμα ὁρθολογικότητας ἀλλά μᾶλλον η ύπερβολή τοῦ ἐργαλειακοῦ ὁρθολογισμοῦ πού χαρακτήριζε ἀνέκαθεν τήν κεφαλαιοκρατική οίκονομία και τήν ἀστική κοινωνία. Είναι αὐτή ἀκριβῶς η ἀπωθημένη ἀπό τή σύγχρονη συζήτηση σχέση μεταξύ ὀλοκληρωτισμοῦ και καπιταλι-

σμοῦ πού ξενίζει: «Ό φασισμός είναι η ἀλήθεια τῆς σύγχρονης κοινωνίας πού η θεωρία είληχε ἔξαρχης συνειδητοποιήσει: ο φασισμός στερεοποιεῖ τίς ἀκραίες ταξικές διακρίσεις πού παράγει ἀναπότρεπτα ό νόμος τῆς ύπεραξίας». Οχι ό ἀντίπαλος ἀλλά η συνέχεια, η πραγματοποίηση μᾶς προσπάρχουσας τάσης, μᾶς δυνατότητας: «τό νά ἐπικαλούμαστε σήμερα τή φιλελεύθερη νοοτροπία τοῦ δέκατου ἔνατου αἰώνα ἐνάντια στό φασισμό σημαίνει νά ἐπικαλούμαστε αὐτήν ἀκριβῶς τήν ἀρχή πού τοῦ ἔδωσε τή νίκη [...] τά ἀνθρωπόμορφα τέρατα πού ἔξουσιάζουν σήμερα τίς ἀνθρώπινες ζωές πιθανότατα δέν είναι πιό ἀδικα ἀπό τήν ἀγορά, πού κινεῖται μόνο ἀπό τή βούληση γιά τό κέρδος, ὅταν διαλέγοντας ποιός θά πεθάνει και ποιός θά ζήσει. Ό φασισμός διαφύλαξε τά μέσα παραγωγῆς γιά τή μειονότητα ἐκείνη πού βγῆκε πιό ἀποφασισμένη ἀπό τόν ἀνταγωνισμό. Είναι η πολιτική μορφή τοῦ καιροῦ μας», «τό ὀλοκληρωτικό καθεστώς δέν είναι παρά τό προηγούμενο ἀστικό καθεστώς χωρίς τίς ἀναστολές του».

Αὐτή η ἀποτίναξη τῶν ἀναστολῶν ἀν και παρουσιάστηκε γιά πρώτη φορά και σέ ὅλο της τό εύρος στή ναζιστική Γερμανία, δέν ἀποτελεῖ ὅμως ἀποκλειστικό «προνόμιο» τῆς. «Ἀκόμα κι ἐκεῖ πού ο φασισμός δέν βρίσκεται στήν ἔξουσία στήν Εύρωπη, ισχυρές κοινωνικές τάσεις ἀναπτύσσονται πού ζητοῦν νά προετοιμάσουν τόν διοικητικό, νομικό και πολιτικό μηχανισμό γιά τόν ἐπερχόμενο αὐταρχισμό».

Τό ὅτι η ναζιστική Γερμανία τελικῶς ἡττήθηκε στόν Β' παγκόσμιο πόλεμο και τό ὅτι η Εύρωπη δέν μετασχηματίστηκε σέ μιά ναζιστική ἥπειρο δέν σημαίνει ὅτι ἡττήθηκε γενικά και ο ὀλοκληρωτισμός.

Σήμερα, ένας άλλος διοικητικός, νομικός και πολιτικός μηχανισμός προλειαίνει τό εδαφος γιά έναν άλλο αύταρχισμό. Πιό συγκαλυμμένο ίσως, καλύτερα πλασαρισμένο σίγουρα από τούς διαφημιστές της κυριαρχης σκέψης, πιό ταιριαστό με τήν παρούσα συγκυρία. Ή οι περάσουμε, λοιπόν, από τήν «Εύρωπη» στούς «Έδραιους» τού έν λόγω δοκιμίου.

Η γαλλική έπανάσταση παραχώρησε πολιτικά δικαιώματα στούς Έδραιους, κι αυτό διότι ήταν σύμφωνο με τήν πολιτική άναγκαιότητα της περιφρούρησης τού έλεγχου τῶν μέσων παραγωγῆς γιά λογαριασμό τῶν ομάδων έκεινων που ήδη τόν κατεῖχαν, ἔτσι ώστε όλοι οι άλλοι νά ύπαχθοῦν στή δική τους έργασιακή διεύθυνση. «Η πολιτική έλευθερία γιά δλους, ή ίσοτητα γιά τούς Έδραιους, διώσεις και ίσλες οι άλλες άνθρωπιστικές θεσμίσεις έγιναν δεκτές ώς μέσα παραγωγῆς άξιοποίησης τού πλούτου». «Όταν ή κατάσταση άλλαξε, οι Έδραιοι έχασαν όχι μόνο τά δικαιώματα και τίς έλευθερίες τους άλλα και τήν ίδια τους τή ζωή. Χειραφετήθηκαν πολιτικά, ή οίκονομική ίσχυ κάποιων μεταφράστηκε σέ πολιτικούς δρους, έγιναν άστοι – όμως, όλα αύτά δέν ήταν παρά πρόσκαιρα, διήρκεσαν τόσο όσο νά προλάβουν κάποιοι από αύτούς νά γίνουν και οι ίδιοι έκμεταλλευτές.

Διαφαίνεται από τά παραπάνω ότι ο Χόρκχάιμερ έντερνίζεται στό συγκεκριμένο δοκίμιο τή βασική θέση τού νεαροῦ Μάρξ, συγγραφέα τού Έδραικού ξητήματος, σύμφωνα με τόν όποιο «ή πολιτική χειραφέτηση από τή θρησκεία δέν είναι πλήρης και συνεπής μορφή άνθρωπινης άπελευθέρωσης. Τό περιορισμένο τής πολιτικής χειραφέτησης άναφαίνεται άμεσα στό γεγονός ότι τό κράτος μπορεῖ νά άποδεσμεύεται από τήν περιορισμό χωρίς μέ αύτό νά άπελευθερώνεται άληθινά και ο άνθρωπος, στό γεγονός ότι ένα κράτος μπορεῖ νά είναι έλευθερο κράτος χωρίς και ο άνθρωπος νά είναι έλευθερος».¹

Τά πολιτικά δικαιώματα δέν προστατεύουν, έφόσον ο μηχανισμός τής έκμεταλλευσης άνθρωπου από άνθρωπο συνεχίζει νά ύφισταται παρ' όλα αύτά. «Ως συντελεστές τής έμπορευματικής κυκλοφορίας, οι Έδραιοι δέν έχουν μέλλον. Δέ θά μπορέσουν νά ξήσουν σάν άνθρωποι έως ότου οι άνθρωποι δώσουν οριστικά ένα τέλος στήν προϊστορία».

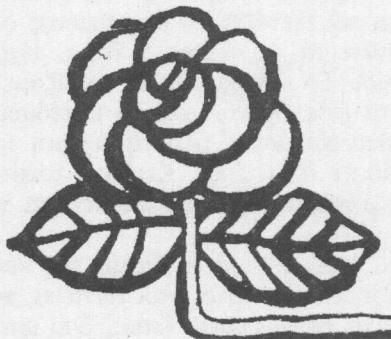
Χωρίς μά εύρεια άνάλυση τής γερμανικής και γενικότερα εύρωπαικής συγκυρίας τής έποχής, ο γερμανικός άντισημιτισμός φαντάζει ώς μά «άνωμαλία», ένα προνεωτερικό απόλιθωμα έντός τού είκοστού αιώνα, ώς μά άνορθολογική ίδεολογία στόν καιρό τού θριάμβου τού Όρθοῦ Λόγου. Τίποτε από όλα αύτά δέν ισχύει σύμφωνα μέ τόν Χόρκχάιμερ. «Οποιος, δέδαια, ένδιαφέρεται γιά μά πιό εύρεια έκθεση τού όρου από τή σκοπιά τής Κριτικής Θεωρίας θά πρέπει νά καταφύγει μᾶλλον στά «Στοιχεῖα τού άντισημιτισμού» τής Διαλεκτικής τού Διαφωτισμού παρά στό δοκίμιο που παρουσιάζουμε.

«Ο άντισημιτισμός είναι [...] στήν πραγματικό-

τητα ένα τελετουργικό τού πολιτισμού [...]. Τά θύματα είναι μεταξύ τους άνταλλάξιμα, άνάλογα με τή συγκυρία: άλητες, Έδραιοι, Διαμαρτυρόμενοι, Καθολικοί, και τό καθένα από αύτά μπορεῖ νά πάρει τή θέση τού δολοφόνου και νά σκοτώσει μέ τήν ίδια τυφλή εύχαριστηση μόλις αισθανθεῖ ίσχυρό, έπειδή ένσαρκώνει τόν κανόνα. Δέν υπάρχει γνήσιος άντισημιτισμός και άσφαλως δέν υπάρχουν γεννημένοι άντισημίτες. Οι ένήλικες στούς όποιους ή κραυγή γιά έδραικό αίμα έχει γίνει δεύτερη φύση δέν γνωρίζουν καλύτερα τό γιατί απ' όσο ή νεολαία που καλείται νά διαπράξει τήν αίματοχυσία. Οι ύψηλοι έντολοδότες δέδαια, οι όποιοι τό ξέρουν, δέ μισούν τούς Έδραιους ούτε άγαπούν τούς όπαδούς. Οι τελευταίοι ούτε οίκονομικά ούτε σεξουαλικά, μισούν χωρίς τελειωμό. Δέ θέλουν νά άνεχούν καμία χαλάρωση γιατί δέ γνωρίζουν καμία έκπλήρωση».²

Τό 1939, έτος κατά τό όποιο γράφτηκε τό δοκίμιο, ο Β' Παγκόσμιος πόλεμος είχε μόλις άρχισει και ο Χόρκχάιμερ δέν έβλεπε καμία διέξοδο πρός μιά μελλοντική άπελευθερωμένη άνθρωποπότητα. Παρ' όλα αύτά, και άντιθετα μέ τήν συνηθισμένη και στερεοτυπή είκόνα περί απαισιοδοξίας που διαχέεται γιά τό πρόσωπο του, τό κείμενο τελειώνει μέ μιά προτροπή που έν πολλοῖς ισχύει άκομη: «ή άρνηση νά λατρέψει κάποιος οτιδήποτε τό φθαρτό που έχει ύπερυψωθεῖ σέ θέση θεοῦ, άκόμα και σέ μιά Εύρωπη κάτω από τή ιδεορένια μπότα, είναι η θρησκεία δσων άποδέχονται νά άφιερώσουν τή ζωή τους στήν προετοιμασία ένός καλύτερου μέλλοντος».

Πέτρος Σταγκανέλλης

1. Marx, K., *Γιά τό έδραικό ξήτημα* [1843], στόν τόμο Hegel-Feuerbach-Marx, *Κράτος και θρησκευτική συνείδηση*, Έρασμος, Αθήνα 1978, σ. 72.

2. Horkheimer, M., Adorno, T. W., *Η Διαλεκτική τού Διαφωτισμού*, Νήσος, Αθήνα 1996, σ. 282.